

Список використаної літератури:

1. Курносов А.П. Оптимизация параметров предпринимательских структур при их кооперации / А.П. Курносов, А.Ф. Демченко, А.В. Улезько, А.К. Камалян // Экономика сельскохозяйственных и перерабатывающих предприятий. – 1999. – № 6. – С. 45-48.
2. Тенюх З.І. Державні холдинги як перспективні форми управління стратегічними підприємствами / З.І. Тенюх // Науковий вісник УжНУ. Серія: Економіка. – 2010. – Вип. 29. – С. 286-290.

Ниценко В.С. Направления и механизмы совершенствования управления вертикально-интегрированной структурой агропродовольственной сферы

Раскрыты основные характерные признаки вертикально-интегрированных корпоративных структур как формы организации трансакций. Сформирован комплекс ключевых проблем организации взаимодействия участников вертикально-интегрированных агропромышленных структур, условно сгруппированных в три укрупненных блока: блок организационно-управленческих проблем, блок имущественных проблем, блок обменно-распределительных проблем. Приведено авторское видение модели стратегического управления корпорацией. По результатам исследований установлено, что горизонтально-вертикальная интеграция на основе кластерных структур станет одним из главных направлений размещения производительных сил агропродовольственной сферы.

Ключевые слова: агропродовольственная сфера, корпорация, холдинг, вертикально-интегрированные корпоративные структуры, кластеры.

Nicenکو V. Guidelines and mechanisms for improving the management of a vertically integrated agri-sphere structure

Discloses the main characteristic features of a vertically integrated corporate structures as a form of transaction. Formed a set of key problems of interaction participants vertically integrated agro-industrial structures, conventionally grouped into three consolidated units: the organizational and managerial problems, the unit of property problems, unit exchange-distribution problems. Given the author's vision of strategic management model corporation. According to the research found that the horizontal-vertical integration on the basis of cluster structures will be one of the main directions of the distribution of productive forces agrifood sector.

Keywords: agro sphere, a corporation, holding, a vertically integrated corporate structure, clusters.

Дата надходження до редакції: 25.05.2014 р.

Рецензент: д.е.н., професор Красноруцький О.О.

УДК 338.43.01:633

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ РОЗВИТКУ ГАЛУЗІ РОСЛИННИЦТВА В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

В. В. Свиначенко, аспірант

Н. І. Строченко, к.е.н., доцент

Сумський національний аграрний університет

У даній статті досліджено сучасний стан зернової галузі, визначено основні проблеми й тенденції її розвитку в умовах глобалізації. Виявлено головні перешкоди на шляху нарощування обсягів виробництва зернових культур в Україні для розв'язання глобальної продовольчої проблеми. Виділено декілька напрямків державного регулювання зернового ринку. Запропоновано заходи, що сприяють підвищенню економічної ефективності розвитку зернової галузі в умовах глобалізації цих процесів.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, зернова галузь, ринок зерна, урожайність, експорт, мито.

В сучасних умовах глобалізації економіки інноваційний розвиток стає визначальним чинником досягнення економічного лідерства та важливим інструментом конкурентної боротьби в підвищенні ефективності господарювання. Тому на етапі інтеграції сільського господарства України у світове співтовариство його актуальність набуває дедалі більшого значення. Це зумовлено тим, що інновації є матеріальною основою підвищення ефективності виробництва, якості та конкурентоспроможності продукції, зниження витрат і виступають найважливішою умовою економічного зростання на якісно новій основі.

Зерно завжди було і залишається джерелом багатства будь-якої країни, виступаючи гарантом продовольчої безпеки. Це один із найпоширеніших товарів як світового, так і внутрішніх ринків сільськогосподарської продукції, а зерновий ринок — один з найбільш досконалих і прогнозованих у світі.

Зернове господарство входить в агропромисловий комплекс як підкомплекс, і включає в себе заводи, що забезпечують господарство засобами виробництва та засобами праці; заводи, що постачають хімічні компоненти, необхідні для неперервного технологічного циклу; безпосеред-

ньо галузі сільського виробництва, що вирощують зернові культури: пшениця, ячмінь, просо, рис, овес, гречка, рапс, соя. В Україні ці культури складають основу зернового виробництва. Підприємства, що здійснюють транспортування, зберігання, переробку, реалізацію продукції зернового комплексу, науково-дослідницьке забезпечення є також важливою і необхідною складовою функціонування та розвитку зернового господарства.

Проте, предметом нашого дослідження є зерновий ринок, що сам по собі є складною економічною системою, що включає сукупність економічних відносин між його суб'єктами, якими можуть бути сільськогосподарські виробники, підприємства та організації з його заготівлі, зберігання, промислової переробки, а також різні структу-

ри, які обслуговують рух зерна й продуктів його переробки за всіма ланками ланцюга від виробників до споживачів. Зерновий ринок є складовою зернового підкомплексу.

Зерновий ринок займає провідне місце в структурі аграрного сектору економіки України. Перспективи розвитку основної ланки агропромислового комплексу — зернового господарства — окреслюються тими заходами, які застосовуються для поліпшення загального стану фінансування та забезпечення необхідною сировиною й транспортними засобами даного сектору сільського господарства країни. Україна є одним з найбільших експортерів зерна в Європу (табл.1), тому вирішення даної проблеми є безумовно актуальним.

Таблиця 1

Динаміка експорту основних видів зерна у 2011-2013 рр [4, с. 36]

Рік	Усього, тис. т	У тому числі			
		Європа	Азія	Африка	Країни СНД
Пшениця					
2011	7511	2820	2500	1955	237
2012	12883	2399	7657	2774	52
2013	4860	101	2505	2239	14
Кукурудза					
2011	2812	1196	628	351	637
2012	7179	808	3157	3048	166
2013	4052	658	1408	1867	119
Ячмінь					
2011	5741	186	5225	284	46
2012	5489	264	4772	407	46
2013	4785	9	4359	404	13

Як свідчать дані табл. 1, зерно в основному експортується в країни Азії – 53 % (у т. ч. пшениці – 38,6 %, кукурудзи – 33,2 і ячменю – 84,3 %), Африки – 22 % (у т. ч. пшениці – 27 %, кукурудзи – 31,1 і ячменю – 9,4 %) і Європи – 20 % (у т. ч. пшениці – 31 %, кукурудзи – 19,9 і ячменю – 5,2 %). У країни СНД вивозиться всього 4,1 % зерна (у т. ч. пшениці – 1,5 %, кукурудзи – 15,7 і ячменю

– 0,8 %). Причому щороку ці обсяги за материками різні й відзначаються великою варіацією [6, с. 300]. За даними статистичної звітності в Україні має тенденцію до збільшення площ посівів зернових культур. Розглянемо, динаміку частки земельних площ під посівами зернових протягом 2011-2013 рр. (табл.2.)

Таблиця 2

Посівні площі сільськогосподарських культур [7, с. 3]

Вид сільськогосподарської культури	Кількість засіяної площі, млн. га			
	2011 рік	2012 рік	2013 рік	Плановий 2015 рік
Озима пшениця	6,4	6,7	5,9	6,8
Озиме жито	0,3	0,3	0,3	0,3
Кукурудза	2,7	3,6	4,7	4,0
Ярий ячмінь	4,5	3,8	3,5	4,6
Просо	0,1	0,2	0,2	0,5
Гречка	0,2	0,3	0,3	0,3

Згідно розробленої, Міністерством аграрної політики і продовольства України та Національної академії аграрних наук України, галузевої програми "Зерно України – 2015" посівні площі зернових культур в Україні мають становити близько 16 млн. га, у тому числі озимої пшениці – не менше 6,8 млн. га, озимого ячменю – 1,2 млн. га, озимого жита – 0,3 млн. га, кукурудзи – 4,0 млн. га, ярого ячменю – 4,6 млн. га. Виробництво зер-

на на цих площах за середньої урожайності 45 ц/га становитиме у 2015 році близько 71 млн.т [7, с. 3]

Сучасний ринок зернових характеризується тим, що виробництво зростає швидшими темпами, ніж споживання (рис. 1). Динаміка споживання та виробництва свідчить, що до 2010 р. виробництво не перевищувало попит, однак з 2010 р. ситуація змінилась у зворотному напрямку.

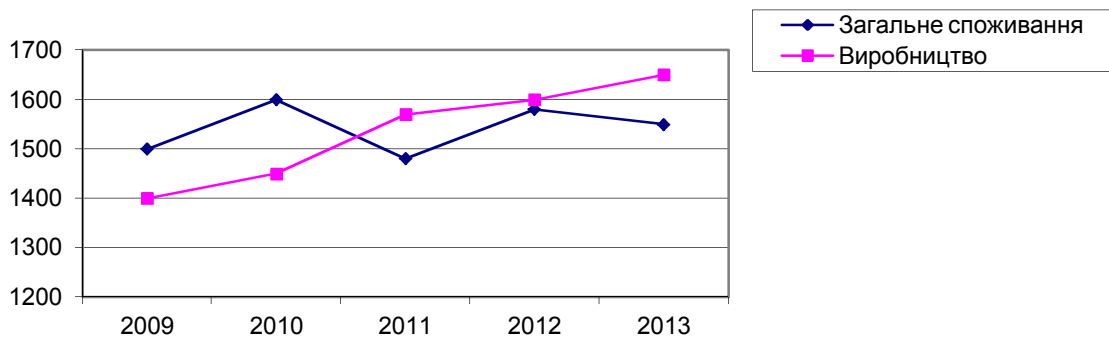

Рис. 1 Виробництво і загальне споживання зернових ресурсів у світі, млн. т

В 2009 – 2013 маркетингових роках спостерігалось підвищення виробництва зерна і попиту на нього, тоді як рівень зміни споживання мав коливаючий характер, тобто не існує вираженої залежності між виробництвом та споживанням.

Важливим також є те, що ця галузь забезпечує зайнятість сільського населення України, хоча частка населення у виробництві зернових культур залишається досить низькою, враховуючи той факт, що в землекористуванні населення знаходиться майже 35% від загальної площі ріллі України. Однак у землекористуванні населення знаходяться переважно невеликі наділи — до 5 га, що замало для ведення ефективного виробництва [4]. За оцінками більшості експертів, ефективно виробництво зернових культур в умовах стрімкого зростання вартості матеріально-технічних ресурсів, що використовуються при виробництві продукції, можливе на площах від 500 га і більше [5]. Крім того, технічне оснащення й фінансові можливості для виробництва продукції в сільськогосподарських підприємствах на порядок кращі, ніж у господарствах населення.

За підсумками збору врожаю основних сільськогосподарських культур у 2013 р. господарствами всіх категорій було одержано 46,0 млн. т зерна у вазі після доробки, з них зерна продовольчих культур — 22,3 млн. т (48%), фуражних — 23,7 млн. т (52%). Порівняно з 2008 р. виробництво зерна зменшилось на 13,7%, що зумовлено

зниженням урожайності зернових культур (на 4,9 ц з 1 га, або на 14,2%). Сільгосп підприємствами вироблено 35,8 млн. т зерна (78% загального валового збору), господарствами населення — 10,2 млн. т (22%). Урожайність зернових в аграрних підприємствах (30,4 ц з 1 га) вища, ніж у господарствах населення, на 2,8 ц [2].

В умовах розгортання світової продовольчої кризи та посилення глобалізаційних процесів особливої актуальної набуває завдання реформування стратегії розвитку внутрішнього зернового ринку як основи вітчизняного АПК у відповідності до ключових соціально-економічних пріоритетів національної аграрної політики. Вектори впливу деяких зовнішніх погроз на відтворювальні процеси складових секторів ринку зернових культур наведено в табл. 3. Практика свідчить, що сировинна орієнтація українського агроекспорту поступово призводить до моновиробництва експортноорієнтованих культур, імпорту сировини для переробних підприємств або готової продукції, знижуючи їх конкурентоспроможність та посилюючи імпортозалежність держави. З іншого боку, домінування іноземних ТНК серед експортерів українського зерна породжує незбалансовані співвідношення між внутрішніми, експортними та світовими цінами культур, генеруючи втрати аграріїв, переробних підприємств та держави за відсутності дієвого механізму узгодження економічних інтересів суб'єктів ринку.

Таблиця 3

Вплив зовнішніх погроз на розвиток зернового ринку України

Погрози	Ланцюговий вплив на відтворювальні процеси
1. Неконтрольоване зростання експорту екологічно чистих українських зернових культур	1. Моновиробництво експортноорієнтованих культур 2. Недостатність власної сировинної бази для підприємств переробної промисловості 3. Імпорт сировини (зернових і насіннєвого матеріалу) та готової продукції (макаронні вироби, крупи тощо) 4. Підвищення собівартості переробної продукції, зниження її конкурентоспроможності, посилення імпортозалежності держави
2. Домінування іноземних ТНК серед експортерів українського зерна	1. Посилення цінової залежності аграрного сектору від політики зерноекспортерів, що реалізують інтереси своїх держав 2. Нерівнозначність експортних і світових цін українського зерна 3. Переважаючі інвестиції у розвиток портової інфраструктури, занепад зернопереробного підкомплексу, деградація ґрунтів
3. Неefективність державної підтримки в умовах обмежень СОТ	1. Неefективна діяльність держагентів на зерновому ринку 2. Невірний вибір пріоритетів у межах фінансування заходів «жовтої скриньки», недостатність фінансування «зелених» програм 3. Непристосованість діючих методологічних засад державного регулювання до принципів СОТ

Негативний вплив перших двох погроз на відтворювальні процеси ринку покликана нейтралізувати державна підтримка аграрного сектору, однак її неефективність, породжена недосконалі-

стю та невірним вибором регуляторних заходів в умовах СОТ, формує ще одну погрозу для стабільного розвитку зернового ринку країни. (табл. 4)

Таблиця 4

Головні напрями стратегії розвитку державного ринку зерна

Напрями	Регуляторні та управлінські заходи
1. Стимулювання виробництва доданої вартості товару та експорту готових продуктів зернопереробки	1. Протекціоністські заходи щодо підтримки зернопереробних підприємств (підтримка в освоєнні зовнішніх ринків збуту борошномельної продукції, сприяння розвитку комбікормового виробництва тощо). 2. Стимулювання аграріїв до вирощування культур, що імпортуються (реалізація механізмів фінансового та ресурсного забезпечення, гарантованого збуту за справедливою ціною) 3. Стимулювання трейдерів до експорту продуктів зернопереробки 4. Активна діяльність ДПЗКУ * на внутрішньому та зовнішньому ринках
2. Підтримка рівноваги цінових балансів зернового ринку	1. Запровадження програми товарних кредитів 2. Підвищення рівня мінімальних закупівельних цін зерна 3. Переорієнтація підтримки на користь «зелених» програм (видатки на розвиток інфраструктури ринку, реалізацію страхових програм) 4. Реформування системи біржової торгівлі
3. Методологічні засади регулювання та контролю	1. Розробка прозорих механізмів квотування (експортного та внутрішнього) і ліцензування 2. Державний моніторинг та контроль за обсягами і ціновими співвідношеннями експорту/імпорту зернових культур

Переорієнтація агроекспорту з сировини на готову продукцію обумовлює необхідність стимулювання трейдерів до експорту продуктів зернопереробки, а також активізацію діяльності ДПЗК на внутрішньому та зовнішньому ринках для забезпечення справедливих цін на екологічне чисте українське зерно та продукти його переробки. Зокрема, участь Державної продовольчої зернової корпорації у програмах товарних кредитів із відстрочкою перших виплат по кредиту до півроку при строках його дії залежно від виду товару протягом 1,5-3 роки дозволить з'явитися на внутрішньому ринку оптовому покупцю, дії якого сприятимуть зростанню цін зернових, та примусить ТНК також сплачувати реальну вартість зерна [2].

Для підтримки рівноваги цінових балансів ринку, поряд із підвищенням мінімальних інтервенційних цін зерна, велике значення має розбудова інфраструктури ринку, спрямована на розвиток біржової й інших форм оптової торгівлі з прозорими механізмами ціноутворення та об'єктивним визначенням якості продукції. Для підвищення ефективності реформованого механізму державного регулювання зернового ринку доцільно обґрунтувати методичні засади квотування (експортного, внутрішнього) та ліцензування, організувати системний моніторинг і контроль за обсягами і ціновими співвідношеннями експорту/імпорту зернових культур, що сприятиме формуванню прозорості, адекватної у виборі регуляторів державної політики. Загалом запропонована стратегія розвитку зернового ринку України в умовах глобалізаційних викликів орієнтована на формування внутрішніх продовольчих ринків із повним відтворювальним циклом, що є необхідною умовою економічної, продовольчої і політичної незалежності держави.

Сучасний стан ринку зерна в Україні є неста-

більним. Виділяють такі тенденції і проблеми ринку зерна:

- скорочення державних закупівель зерна і переорієнтація системи реалізації з державних на альтернативні канали збуту;

- значні зміни ринкових цін на зерно залежно від урожайності і сезонності виробництва, що чинить дестабілізуючий вплив на зернову галузь у цілому;

- поява на ринку великої кількості посередницьких структур, що диктують сільгоспвиробникам не вигідні цінові умови;

- значна частка бартерних операцій, обумовлена необхідністю розрахунків з підприємствами й організаціями за постачання нафтопродуктів, паливно-мастильних матеріалів, добрив, насіння;
- слабка інформаційна прозорість ринку і, як наслідок, відсутність рівноважної ціни, що визначає реальний попит і пропозицію.

Державою для управління процесами розвитку зернової галузі здійснюється багато заходів. Зокрема розроблено нормативно-правову базу у вигляді Законів України "Про зерно та ринок зерна в Україні", "Про основні засади державної аграрної політики на період до 2020 року", "Про державну підтримку сільського господарства України", Указів Президента України "Про невідкладні заходи щодо стимулювання виробництва та розвитку ринку зерна", комплексної галузевої програми "Розвиток зерновиробництва в Україні до 2020 року" та "Державна цільова програма розвитку українського села на період до 2020 року".

Політика державної підтримки нарощування зерновиробництва здійснюється Міністерством аграрної політики та продовольства України за такими основними напрямами:

- збільшення обсягів фінансування державних цільових програм;

- запровадження нових механізмів кредитування;
- посилення ролі Аграрного фонду у фінансуванні виробництва через механізми заготівлі майбутнього урожаю (строкові контракти);
- стимулювання залучення коштів на вітчизняних та закордонних (IPO) фондових ринках;
- стимулювання приватних інвестицій (акціонування);
- податкове стимулювання;
- розвиток агрострахування.

Пріоритетними кроками у вирішенні зернової проблеми є досягнення рівноваги попиту та пропозиції, удосконалення державного регулювання та механізмів підтримки виробництва, забезпечення виваженої цінової політики, нарощення експортного потенціалу, формування належної інфраструктури зернового ринку, тощо.

Основними напрямками державного регулювання зернового ринку слід вважати: удосконалення цінової політики; розвиток ринкової інфраструктури; подолання монополії у сфері збуту зерна; розвиток біржової торгівлі зерновими; страхування урожаю; здійснення кредитної підтримки товаровиробників; стимулювання розвитку інноваційних структур з виробництва зерна, конкурентоздатного на зовнішньому ринку.

В умовах інтеграції агропромислового комплексу України у світову економіку основним напрямом розвитку зерновиробництва є його інтенсифікація на інноваційних засадах, що має за-

безпечити підвищення урожайності зернових культур та зростання виробництва конкурентоспроможної зернопродукції на внутрішньому і зовнішньому ринках шляхом використання високопродуктивних сортів, удосконалення культури землеробства, застосування науково обґрунтованих норм добрив у системі сівозмін, високоякісного і своєчасного виконання всіх технологічних операцій.

Одним із основних напрямків, завдяки якому реально підвищується ефективність діяльності сільськогосподарських господарств, є впровадження заходів, що сприяють підвищенню якості зерна, а це можливо за умови дотримання новітніх технологій вирощування зернових культур та запровадження загального державного контролю за якістю зерна та продуктів його переробки, встановлення системного моніторингу його ринку. Нарощування обсягів виробництва зерна та підвищення його якості нерозривно пов'язано з впровадженням організаційних заходів, спрямованих на підвищення технічного, технологічного рівня зерновиробництва, використання якісного насіння, поряд з цим ще й забезпечення сучасними методиками та приладами визначення якісних показників зерна, підвищення вимог до збереження зерна та продуктів його переробки, посилення відповідальності на хлібоприймальних, заготівельних та зернопереробних підприємствах, а також вдосконалення діючої нормативно-технічної документації.

*Джерело: Панорама аграрного сектору України, 2013 // www.minagro.kiev.ua.

Рис. 2. Організаційно-економічні чинники інноваційного розвитку зернового господарства у сільськогосподарських підприємствах.

Передбачається розширення державного контролю, а саме:

- вдосконалення та збільшення структури Державної інспекції з контролю якості сільськогосподарської продукції та моніторингу її ринку;

- запровадження ліцензування:

а) діяльності по прийманню та зберіганню зерна;

б) діяльності по переробці зерна та продуктів його переробки;

- вдосконалення та адаптація державних стандартів України на основі сільськогосподарські культури до світових стандартів, внесення змін та доповнення до діючих, розробка необхідних, поліпшення якості та технічного нагляду за підприємствами системи хлібопродуктів під контролем Державної інспекції з контролю якості сільськогосподарської продукції та моніторингу її ринку (Держконтрольсільгосппроду).

- під управлінням Держконтрольсільгосппроду планується провести акредитацію лабораторій ОДХІ згідно з стандартними вимогами ISO 17025 як міжрегіональних, арбітражних лабораторій з визначення якості зерна до 2009 року, акредиту-

вати Державний центр сертифікації та експертизи як орган сертифікації, згідно з міжнародними вимогами у сфері контролю якості зерна та продуктів його переробки.

Ефективність зернового підкомплексу має характеризувати не тільки ефективність безпосереднього виробництва, а й передбачати необхідність ефективної реалізації виробленої продукції. Ефективність залежить від багатьох показників, зокрема, підвищення якості продукції на всіх стадіях її просування. Рівень ефективності виробництва зерна визначається ефективністю використання інвестованого капіталу, раціональним розподілом, залученням інноваційних технологій, собівартістю продукції, прибутку й рентабельності діяльності суб'єктів господарювання.

Підвищення ефективності зернового виробництва можливе за рахунок удосконалення організації зернового ринку, а також застосування підходів, які сприяли б підвищенню урожайності зернових культур і зниженню їх собівартості, підвищенню якості зерна, із врахуванням досвіду кращих підприємств галузі.

Список використаної літератури:

1. Калюжна О.В. Экспортный потенциал зернового хозяйства // Вісник аграрної науки Причорномор'я. — Вип. 1. — Миколаїв: МДАУ, 2011. — С. 34-41.
2. Панорама аграрного сектору України, 2013 // www.minagro.kiev.ua.
3. Ринок сільськогосподарської техніки: проблеми становлення / За ред. Г.М. Підлісецького. — К.: ННЦ «Інститут аграрної економіки», 2010
4. Руда О.Л. Оцінка структурних зрушень у зерновій галузі регіону // Економіка АПК.— 2012.— №11. — С. 46-49.
5. Саблук Р. П., Шпикуляк О.Г. Фінансові проблеми розвитку ринку зерна в Україні // Економіка АПК.— 2010.— №12. — С. 69-75.
6. Сільське господарство України: Статистичний збірник. — К.: Державний комітет статистики України, 2012 — 366 с.
7. Статистична інформація // Державний комітет статистики України // www.ukrstat.gov.ua.

Свинаренко В.В., Строченко Н.И. Повышение эффективности развития отрасли растениеводства в условиях глобализации

В данной статье исследовано современное состояние зерновой отрасли, определены основные проблемы и тенденции ее развития в условиях глобализации. Выявлены основные препятствия на пути наращивания объемов производства зерновых культур в Украине для решения глобальной продовольственной проблемы. Выделено несколько направлений государственного регулирования зернового рынка. Предложены мероприятия, способствующие повышению экономической эффективности развития зерновой отрасли в условиях глобализационных процессов.

Ключевые слова: агропромышленный комплекс, зерновая отрасль, рынок зерна, урожайность, экспорт, пошлина.

Svynarenko V., Strochenko N. Improving the efficiency of crop in a globalizing

This article explores the current state of the grain industry, the main problems and trends of development in a globalizing world. We found the main barriers to increase production of crops in Ukraine to solve the global food problem. Highlight some areas of state regulation of the grain market. The measures that improve the economic efficiency of the grain industry in terms of globalization processes.

Keywords: agriculture, grain industry, grain market, productivity, export duties.

Дата надходження до редакції: 06.05.2014 р.

Рецензент: д.е.н., професор Михайлова Л.І.